

OBLICI ZAVEŠTANJA U EVROPSKIM ZAKONODAVSTVIMA

Sažetak

Zaveštanje predstavlja jednostrani pravni posao zato što nastaje izjavom volje jednog lica i po svojim osobinama se izdvaja od ostalih pravnih poslova. Zaveštalac zaveštanjem može da raspolaze svojim pravima i da stvori obavezu za sebe, a obaveze zaveštanja deluju tek posle smrti zaveštaoca. Zaveštanje se može sačiniti u jednom od zakonom propisanih oblika. Primarni cilj ovog rada jeste upravo prikazivanje i analiza oblika zaveštanja u zakonodavstvu Republike Srbije i odabranim evropskim zakonodavstvima Francuske, Nemačke, Italije i Engleske. Metode koje će biti korišćene u okviru rada biće: komparativna analiza oblika zaveštanja u navedenim zakonodavstvima, koju će upotpuniti normativni metod, dok ćemo analizom sadržaja na sistematičan način pristupiti proučavanoj materiji, i istorijski metod, koji će nam poslužiti da sagledamo poreklo određenih oblika zaveštanja.

Ključne reči: oblici zaveštanja, zaveštalac, testament, evropsko zakonodavstvo.

1. Uvod

Jedan od najznačajnijih instituta naslednog prava jeste zaveštanje, tj. testament. Zaveštanje u materijalnopravnom smislu (zaveštanje u subjektivnom smislu), predstavlja poslednju zaveštaočevu volju, koja može biti samo jedna i jedinstvena, bez obzira na broj zaveštanja u formalnom smislu (Počuča, 2012, pp. 109–110). Kao uslov punovažnosti zaveštanja forma je garancija ozbiljne, promišljene i zrele odluke zaveštaoca o rasporedu svoje zaostavštine, a istovremeno štiti od eventualnog falsifikovanja njegove prave izjave poslednje volje i predstavlja dokazno sredstvo o postojanju punovažnosti zaveštanja. Jedna od bitnih osobina zaveštanja jeste upravo to da je to strogo formalni pravni posao. Tako je i u našem Zakonu o nasleđivanju (dalje: ZNRS) punovažan samo onaj testament koji je sačinjen u obliku utvrđenom u zakonu i pod uslovima predviđenim zakonom, što znači da je zaveštanje koje nije sačinjeno u obliku i pod uslovima određenim zakonom u pravu Srbije rušljivo.

* Master pravnik, doktorand, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu i sekretar Farmaceutskog fakulteta, Novi Sad, Srbija, e-mail: vasiljkovicjovana5@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0254-3685>

** Doktor pravnih nauka, docent, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Novi Sad, Srbija, e-mail: krstincdalibor@yahoo.com, e-mail: krstincdalibor@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9731-9178>

U okviru proučavane tematike kao relevantno postavlja se pitanje oblika zaveštanja. U našem pravu danas postoji više oblika zaveštanja sa izraženijom ili manje izraženom notom formalnosti. Zaveštajno sposobnom licu je na ovaj način omogućeno da prema svom nahodjenju i svojim mogućnostima odabere oblik zaveštanja koji je za njega najpogodniji (Stojanović, 2007, p. 193). Prema svojim osnovnim obeležjima svi oblici zaveštanja mogu biti raspoređeni u određene grupe, te postoje pisana i usmena, javna i privatna, redovna, vanredna i izuzetna zaveštanja. Svi oblici zaveštanja, u zavisnosti od toga da li je zaveštalac svoju izjavu poslednje volje saopštio napisanim ili usmeno izgovorenim rečima, grupišu se na pisana i usmena zaveštanja. Zaveštanja mogu biti javna ili privatna u zavisnosti od toga da li je u sastavljanju određenog oblika zaveštanja bila potrebna asistencija nadležnog organa vlasti ili nije. Što se tiče redovnih zaveštanja, ona se mogu sačinjavati u svim prilikama i u svako doba, važe neograničeno, a zahtevi forme su strogi i brojni, dok se vanredna zaveštanja sačinjavaju samo u određenim okolnostima i važe određen vremenski period, a u osnovi formalni zahtevi su isti kao i kod redovnih oblika zaveštanja. S druge strane, izuzetni oblici zaveštanja mogu biti sačinjeni samo u izuzetnim prilikama kada nije moguće koristiti drugi oblik zaveštanja, traju ograničeno, a u odnosu na redovne i vanredne zahtevi forme su pojednostavljeni. Naše pravo predviđa sledeće oblike zaveštanja: svojeručno (olografsko), pismeno zaveštanje pred svedocima (alografsko), sudsko, konzularno, brodsko, vojno, međunarodno, usmeno i javnobeležničko zaveštanje. Ipak rešenja koja se tiču oblika zaveštanja nisu jednoobrazna na nacionalnim nivoima, kao ni mogućnosti za realizaciju slobode zaveštanja u savremenim zakonodavstvima Evrope. Prisutne su razlike u pogledu broja, kao i u pogledu oblika zaveštanja koji su u njima pravno uređeni. Stoga ćemo u okviru rada analizirati zakonska rešenja koja se tiču oblika zaveštanja u našem zakonodavstvu, kao i zakonodavstvima Nemačke, Italije i Francuske, kao zemljama kontinentalnog prava, i Engleskoj, kao predstavniku anglosaksonskog prava, koja sadrži specifična rešenja u odnosu na pravo drugih evropskih zemalja.¹

2. Svojeručno (olografsko) zaveštanje

Svojeručno zaveštanje jeste pisani, privatni i redovni oblik zaveštanja. Ovaj oblik zaveštanja nastao je iz rimskog privilegovanog testamenta (*testamentum inter liberos*). Njega su sačinjavali roditelji u korist svoje dece, jer za njegovu punovažnost nije bilo potrebno prisustvo svedoka. U savremenim pravima prvi put se pojavljuje kao redovni oblik zaveštanja u Francuskoj ordonansom iz 1629. godine, odakle je i unet u *Code civil* a kasnije prihvaćen i u drugim kodifikacijama (Počuča, 2012, p. 158). Naš zakonodavac za punovažnost svojeručnog zaveštanja jedino zahteva da je ono napisano i potpisano od zaveštaoca, koji ga može sačiniti na svom maternjem ili bilo kom drugom jeziku na kojem zna da čita i piše (čl. 84 ZNRS). Znači nije dovoljno da zaveštalac svojeručno napiše testament, nego je potrebno da ga on i potpiše, i to punim imenom i prezimenom, adresom, iako izuzetno važi potpis koji je na drugi način učinjen, ali je važno da je autentičan (nadimak i sl.). Bez

¹ U okviru ovog rada koristićemo izraz zaveštanje i testament kao sinonime.

izuzetaka, teorija i praksa prihvataju da je svojeručno napisano i potpisano zaveštanje i ono koje je zaveštalac sročio nekim drugim delom tela, npr. veštačkom rukom, ustima ili nogom. Za punovažnost ovog zaveštanja ne utiče činjenica da li je napisano pisanim ili štampanim slovima, ali je važno da je ono svojeručno napisano. Prednosti svojeručnog zaveštanja jesu jednostavan način sastavljanja, minimalni troškovi i obezbeđena tajnost njegove sadržine, dok se nedostaci ogledaju u potencijalnoj nerazumljivosti upotrebljenih formulacija, nečitkosti rukopisa, riziku od falsifikovanja, a i opasnosti da se ne realizuje ukoliko se zaveštanje ne pronađe (Stojanović, 2011, p. 212). Naš zakonodavac ne zahteva da u svojeručnom zaveštanju bude naznačeni datum i mesto sačinjavanja testameta, nego to samo preporučuje. Međutim, u pravnoj nauci su veoma često istaknuti argumenti kojima se opravdava obaveznost datuma kod ovog oblika testameta. Prema shvatanju teorije, datiranje podrazumeva da se navedu dan, mesec i godina sastavljanja testameta. Pravne posledice nepotpunog datuma mogu biti sporne. Dok pravna nauka stoji na stanovištu da je dozvoljeno dopunjavanje datuma, ako se iz samog testameta može zaključiti o nedostajućim elementima, za sudove nepotpun, to jest netačan datum predstavlja razlog za poništenje olografskog zaveštanja (Đurđević, 2009, p. 860). Uzimajući u obzir činjenicu da svojeručno zaveštanje nema svedoka, u nedostatku datuma ne može se utvrditi da li je zaveštalac u vreme njegovog sačinjavanja imao aktivnu testamentarnu sposobnost. Takođe, ako postoji više zaveštanja, nedostatak datuma onemogućava utvrđivanje punovažnosti testameta u materijalnom smislu. Unošenje datuma u svojeručnom zaveštanju čini preciznu granicu između nacrtanog zaveštanja i poslednje volje zaveštaoca kao konačnog akta (Antić, 2013, p. 283). Može se reći da su relevantnost unošenja datuma u ovaj oblik testameta prepoznala zakonodavstva Francuske (čl. 970 *Code civil*), Građanski zakonik Italije (čl. 602) i nemački Građanski zakonik (par. 2247).

Svojeručno zaveštanje u savremenim pravima Evrope predstavlja opšteprihvaćeni oblik zaveštanja, odnosno privatni oblik testameta koji je moguće sačiniti u redovnim okolnostima (Vidić-Trninić, 2016, p. 1261). Ovaj oblik zaveštanja u kome zaveštalac može izjaviti svoju poslednju volju našao je odgovarajuće mesto u zakonodavstvu svih zemalja. Ipak navedeni oblik zaveštanja zastupljen je u dve varijante, i to kao olografski testament za koji se podrazumeva da bude sačinjen od strane zaveštaoca i potpisan, kao i testament u okviru kog je sadržana kombinacija elemenata olografskog i alografskog zaveštanja, o čemu će više biti reči u radu.

U italijanskom pravu² za svojeručno zaveštanje je karakteristična najjednostavnija forma, jer je potrebno da zaveštalac svojeručno napiše testament, potpiše ga i stavi datum. Jedino ograničenje za sačinjavanje svojeručnog testameta uslovljeno je sticanjem punoletstva, koje se stiče sa osamnaest godina (Kaščelan, 2010, p. 139), dok se u našem pravu testamentarna sposobnost stiče sa petnaest godina (čl. 79 ZNRS).

Svojeručni testament (fr. *testament olographe*) u francuskom pravu je regulisan odredbom francuskog građanskog zakonika (dalje: FGZ) – *Code civil* iz 1804. godine – paragrafom 970. Babić (1996, p. 199) navodi da ova relativno kratka zakonska odredba

² U italijanskom zakonodavstvu najveći deo propisa koji se odnosi na nasleđivanje sadrži Građanski zakonik – druga knjiga pod nazivom *Delle Successioni*. Svojeručno zaveštanje (ital. *testamento olografo*), pripada redovnom obliku zaveštanja i regulisan je članom 602 italijanskog Građanskog zakonika.

ne daje odgovor na mnoga pitanja koja se mogu sresti u praksi i zato je relevantna uloga pravne doktrine koja je kreirala mnoge odgovore u različitim situacijama. Paragrafom 970 FGZ-a propisano je da testament u potpunosti mora biti napisan rukom zaveštaoca. Na osnovu tumačenja ove odredbe doktrina je zauzela stav da zaveštalac mora znati da čita i piše, a sudska praksa je ocenila da je testament nepunovažan ukoliko je u njemu označen zaveštalac koji ne zna da čita i piše niti razume smisao teksta koje je pripremio treće lice, kao i testament koji je napravljen nejasno ili je kopija. Pored toga ništava je i isprava o testamentu ukoliko je sačinjena pisaćom mašinom ili odštampana, pa i ukoliko je datirana i potpisana (Lucas, 1989, p. 449). Ipak stav doktrine je da u izuzetnim slučajevima može učestvovati treće lice pod pretpostavkom da je zaveštalac duševno sposoban za pisanje testamenta i da treće lice ne utiče na njegovu volju. Uloga trećeg lica bi bila da pridržava, tj. vodi ruku zaveštaoca prilikom sačinjavanja zaveštanja zbog čega se i označava kao testament vođene ruke (fr. *testament a main quidee*).

U pravu Nemačke svojeručni testament mora biti u potpunosti napisan i potpisan od strane zaveštaoca, s tim da postoji mogućnost da se zaveštalac potpiše i na drugačiji način ako je on dovoljan za utvrđivanje njegovog identiteta. Prema Građanskom zakoniku Nemačke u testamentu je neophodno navesti dan, mesec, godinu i mesto sačinjavanja testamenta, jer u suprotnom neće biti punovažan (par. 2247 Građanskog zakonika Nemačke). Sačinjavanje svojeručnog testamenta u pravu Nemačke uslovljeno je sticanjem potpune poslovne sposobnosti koja se stiče sa šesnaest godina, ali pre navršenih osamnaest godina ne može se raspolagati u slučaju smrti u formi svojeručnim testamentom. Za razliku od rešenja navedenih zakonskih tekstova, engleski zakonodavac predviđa kao uslove za punovažnost ovog oblika zaveštanja da ono bude napisano i potpisano od strane zaveštaoca, ali u prisustvu svedoka koji u tom svojstvu potpisuju testament. Na ovaj način klasični oblik olografskog testamenta kombinovan je sa elementima alografskog testamenta, te je stvoren poseban oblik testamenta koji je jedino važeći u engleskom pravu. U mnogim državama pod jakim uticajem engleskog prava prihvaćen je ovakav oblik zaveštanja (Toroman, 1996, p. 187).

3. Pismeno zaveštanje pred svedocima – alografski testament

Odredbom čl. 85 ZNRS-a regulisano je pismeno zaveštanje pred svedocima. Ovaj oblik zaveštanja je pisani zato što se ispoljava u obliku pisane isprave. Takođe je redovno zaveštanje, jer je sačinjeno u uobičajenim prilikama, i privatno je zato što prilikom njegovog sačinjavanja ne učestvuju državni organi. Ovo zaveštanje može da sačini lice koje zna da čita i piše, a ne mogu ga sačiniti nepismena lica, tj. lica koja nisu u stanju da pročitaju zaveštanje i nije bitno ko je fizički sastavio testament, nego je od važnosti da je zaveštanje sastavljeno po izjavi zaveštaoca. Neki pravni teoretičari ovaj oblik zaveštanja označavali su i kao privatni testament koji je pisan po drugom licu, to jest kao advokatski testament. Pisano zaveštanje pred svedocima može da sačini bilo koje lice koje zna da čita i piše tako što će u prisustvu dva svedoka izjaviti da je u ispravi koju mu je neko drugi sastavio sadržana njegova poslednja volja, te će takvu ispravu svojeručno potpisati (Ćeranić, 2010, p. 789). Ovaj oblik zaveštanja nastaje kroz nekoliko sukcesivnih radnji ostavioca i uz dva zaveštajna svedoka. U vezi sa ovim

radnjama, za formalnu punovažnost testamenta potrebno je da budu ispunjeni i dodatni uslovi u pogledu svojstava zaveštaoca i testamentarnih svedoka. Ukoliko te pretpostavke nisu ispunjene, ovakvo raspolaganje za slučaj smrti neće biti punovažno, odnosno biće rušljivo jer nije sačinjeno u obliku i pod uslovima određenim Zakonom (čl. 168 ZNRS). Prvu fazu alografskog testamenta čini zapisivanje zaveštaočeve poslednje volje, koje po zahtevu ili kazivanju zaveštaoca čini neko treće lice ili on sam. U principu pravljenje zapisa ne utiče na formalnu punovažnost zaveštanja, pa je u potpunosti nevažno kada je on napravljen. Važno je da je zapis nastao, bilo kada, bilo gde i od strane bilo koga. Naime, zapisivanje predstavlja tehničku radnju, bez koje se ne može govoriti o nastanku testamenta, ali koja ne podleže nikakvim formalnim zahtevima. Iz tog razloga nisu u potpunosti u pravu autori koji ističu da „sastavljanje pismena ne ulazi u akt sačinjavanja zaveštanja“. Ova radnja predstavlja deo testamentarnog raspolaganja, ali nije uslovljena dodatnim formalnim zahtevima. Drugu fazu obavlja zaveštalac u vidu priznavanja sadržine zapisa za njegovu poslednju volju, dok se treća radnja sastoji u stavljanju zaveštaočevog svojeručnog potpisa ispod sačinjenog zapisa. U pravu Srbije, zaveštalac još mora izjaviti da je već sačinjeno pismeno pročitao. Takođe, prilikom obavljanja druge i treće faze u isto vreme moraju prisustvovati dva zaveštajna svedoka, s tim da ove radnje moraju biti u prostornoj, vremenskoj i logičkoj vezi. U četvrtoj fazi svedoci preduzimaju aktivnu radnju, to jest svojeručno se potpisuju ispod zaveštaoca (Ćeranić, 2010, p. 790). Nakon ispunjenja svih formalnih pretpostavki nastaje pisano zaveštanje pred svedocima i iz tog razloga nisu u pravu autori koji ističu da ovaj oblik zaveštanja nastaje momentom potpisivanja od strane zaveštaoca (Babić, 1994, p. 78). Kod ovog oblika zaveštanja nije od značaja na kom je materijalu sačinjen, ali Antić (2013, p. 288) navodi da uvek treba voditi računa o okolnostima, zbog mogućih pitanja da li je zaveštanje ozbiljno izjavljeno – *animo testandi*– da li je zaveštalac bio sposoban u trenutku sastavljanja zaveštanja i sl. Stoga je poželjno da pismeno zaveštanje pred svedocima bude sastavljeno na hartiji ili nekom surogatu hartije. Zanimljiv primer je da je u engleskoj sudskoj praksi priznat testament koji je napisan na ljusci jajeta (Parry & Clark, 1996, p. 17). U analiziranim zakonodavstvima Italije, Francuske i Nemačke nije prisutan pismeni oblik zaveštanja pred svedocima. Izuzetak predstavlja englesko nasledno pravo, kao što smo već pomenuli, u kojem su kombinovani oblici alografskog (saopštenog i potpisanog pred svedocima) i olografskog (svojeručno napisanog i potpisanog) zaveštanja i koje je stvorilo jedini punovažan oblik redovnog zaveštanja koji je karakterističan za englesko pravo.

4. Sudsko zaveštanje

Sudsko zaveštanje vodi poreklo iz rimskog prava. Justinijanovo i postklasično pravo predviđalo je dve forme javnog zaveštanja. Prvi je *testamentum apud acta conditum* – testament izdiktiran u zapisnik pred sudskim službenikom ili municipalnim organima a čuvan u arhivu tog suda ili drugog organa – a drugi *testamentum principi oblatum* je testament koji je deponovan u imperatorovoj kancelariji (Stojčević, 1985, p. 317). Danas sudsko zaveštanje, na osnovu usmene izjave zaveštaoca, sastavlja sudija na način propisan zakonom. Ovaj oblik zaveštanja se mora sačiniti u pisanom obliku, javan je zato što u njegovom sastavljanju

učestvuje državni organ – sudija – i redovan je jer ga po pravilu može sačiniti svako lice bez obzira na to gde se nalazi. Sudsko zaveštanje je veoma važan oblik pismenog, redovnog i javnog oblika zaveštanja, ne samo zato što je najčešće korišćena forma javnog testamenta, nego zato što je to model čija pravila, *mutatis mutandis*, važe i kod drugih javnih zaveštanja – konzularnog, brodskog i vojnog. Sudsko zaveštanje se po pravilu sastavlja u prostorijama suda, ali ako postoje okolnosti kao što su bolest, odsluženje zatvorske kazne, koje sprečavaju zaveštaoca da sačini zaveštanje u sudu, nadležni sudija izlazi na lice mesta, gde se zaveštalac nalazi – u bolnicu, kaznenopopравни zavod itd. (Stojanović, 2011, p. 216). Naš zakonodavac propisuje da je sudija dužan da pre sastavljanja zaveštanja utvrdi identitet zaveštaoca i identitet svedoka. Takođe naš zakonodavac pravi preciznu razliku u situaciji kada je zaveštalac u stanju da pročita sudsko zaveštanje i situaciji kada nije u stanju to da učini (čl. 87–88 ZNRS).

Sudsko zaveštanje kao jedan od redovnih oblika zaveštanja nije predviđen u zakonodavstvima većine zemalja. Od analiziranih zakonodavstava nijedan zakonik ne predviđa ovaj oblik zaveštanja. Iako italijanski Građanski zakonik ne predviđa ovaj oblik zaveštanja, on propisuje zaveštanje koje se može sačiniti u prisustvu sudije, gradonačelnika, njegovog zamenika ili ministra kada se zaveštanje sačinjava u slučaju zaraznih bolesti, nesreća ili javnih nepogoda. U ovom slučaju reč je o vanrednom obliku zaveštanja.

5. Konzularno zaveštanje

Konzularno zaveštanje je oblik poslednje izjave volje koje, našem državljaninu u inostranstvu, sačinjava konzularni ili diplomatski predstavnik Srbije. Ovaj oblik redovnog zaveštanja po svojoj sadržini i načinu na koji se sastavlja sličan je sudskom i javnobeležničkom zaveštanju. Jedina razlika koja postoji među njima jeste u pogledu organa pred kojim se sastavlja, tj. kome se predaje napisano zaveštanje na čuvanje. Upravo u tome bi se mogao pronaći razlog što ovaj oblik zaveštanja nije predviđen u okviru zakonskih tekstova kojim se reguliše oblast naslednog prava pojedinih zemalja, odnosno u okviru građanskih zakonika. Naime, ovaj oblik zaveštanja pominje se u tekstovima kojima je propisana stvarna i mesna nadležnost diplomatsko-konzularnih organa (Toroman, 1996, p. 190).

Konzularni oblik zaveštanja sastavlja se po odredbama ZNRS-a (čl. 91) u zgradi diplomatskog, tj. konzularnog predstavništva, zato što je samo ono eksteritorijalno – smatra se kao da je zaveštanje sastavljeno u Srbiji (Babić, 2008, p. 128). Konzularno zaveštanje može da koristi naš državljanin koji se nađe u inostranstvu, i to bez obzira na razloge i dužinu boravka (Antić, 2013, p. 292). S druge strane, dužnost konzularnog predstavnika naše države jeste da upozori zaveštaoca koji nema prebivalište u Republici Srbiji na opasnost da konzularno zaveštanje, kojim on raspoređuje svoju imovinu za slučaj smrti, a koja se nalazi u državi njegovog prebivališta, možda neće proizvesti pravno dejstvo ako pravo dotične države ne poznaje takav oblik zaveštanja. U ovom slučaju zaveštaocu bi trebalo predložiti drugi oblik zaveštanja, kao što je međunarodno zaveštanje (Stojanović, 2011, p. 220). Od analiziranih zakonodavstava pravo Engleske i Francuske ne poznaju konzularni oblik zaveštanja. Ipak državljani ovih zemalja mogu izjaviti poslednju volju u obliku međunarodnog zaveštanja.

6. Brodsko zaveštanje

U srpskom pravu brodsko zaveštanje je pismeni, javni i vanredni oblik zaveštanja koje zaveštaocu na srpskom brodu sačinjava zapovednik broda po pravilima koja važe za sastavljanje sudskog zaveštanja. S obzirom na to da je brodski testament vanredni oblik zaveštanja, njegova punovažnost je vremenski ograničena, te po proteku 30 dana od povratka zaveštaoca u Srbiju ovaj oblik zaveštanja gubi svoju važnost (čl. 108 ZNRS).

Englesko pravo poznaje zaveštanje mornara koji se nalaze na moru i vojnika koji se nalaze u aktivnoj službi. Ova zaveštanja pripadaju privilegovanim oblicima zaveštanja. U početku su ovaj oblik zaveštanja mogli da koriste samo vojnici i mornari, a kasnije je ova mogućnost proširena i mogu je koristiti i pripadnici ratnog vazduhoplovstva, daktilografkinje i bolničarke. Navedena lica u slučaju ratnog stanja mogu izjaviti svoju poslednju volju na bilo koji način, usmeno ili pismeno bez svedoka. Jedini uslov za punovažnost ovog zaveštanja je postojanje sigurnih dokaza postojanja i sadržine samog zaveštanja (Parry & Clark, 1996, pp. 87–89).

Italijanski zakonodavac predviđa da lica koja se nalaze na brodu mogu izjaviti svoju poslednju volju pred komandantom broda i dva zaveštajna svedoka. Ovaj oblik zaveštanja ovlašćeno lice sastavlja u dva originalna primerka koja potpusuju ovlašćeno lice, zaveštalac i svedoci. A ako nedostaje potpis svedoka ili zaveštaoca, u zaveštanju mora biti naveden razlog za to (čl. 621 italijanskog Građanskog zakonika). Brodsko zaveštanje se zadržava među dokumentima broda i mora se poštovati određena procedura čuvanja i dostavljanja ovog oblika zaveštanja koja je propisana odredbama članova 614–616 Građanskog zakonika Italije. Ovaj oblik zaveštanja prestaje da važi istekom roka od tri meseca koji počinje da teče od momenta kada se zaveštalac nađe u mestu u kom može da sačini neki od oblika redovnog zaveštanja (čl. 615 italijanskog Građanskog zakonika).

7. Vojno zaveštanje

Vojno zaveštanje (*in procinctu*) u rimskom pravu bio je vanredni oblik zaveštanja a iz samog naziva *procintus*, koji označava naoružanu vojsku spremnu za borbu, evidentno je da su ga sačinjavali vojnici uoči boja (Ilić, 2014). Ovaj oblik zaveštanja Zakon o nasleđivanju Srbije iz 1974. godine (*Službeni glasnik SRS*, br. 52/1974), nazivao je „testament sastavljen za vreme mobilizacije ili rata“. Danas naš zakonodavac predviđa da se vojno zaveštanje sastavlja po svim pravilima koja važe za sudski testament, a ulogu sudije ima vojni starešina određenog ranga, komandir čete ili drugi starešina. Kod sačinjavanja ovog oblika zaveštanja specifično je to da samo sastavljanje po kazivanju zaveštaoca ne mora vršiti određeni starešina, nego i drugo lice, ali uvek u prisustvu starešine određenog ranga. Za prestanak punovažnosti vojnog zaveštanja važne su dve okolnosti. Ako se radi o ratu, vojno zaveštanje gubi važnost protekom roka od 60 dana od prestanka rata, a ako je zaveštalac demobilisan posebno, pre ili posle opšte demobilizacije, njegovo zaveštanje gubi važnost nakon isteka roka od 30 dana (čl. 109 ZNRS).

Oblik vojnog zaveštanja u raznim varijantama postoji u zakonodavstvima većine zemalja evropskog kontinentalnog prava. Tako npr. Građanski zakonik Italije predviđa

vojno zaveštanje koje mogu sačiniti pripadnici vojnih snaga koji učestvuju u ratu, i to pred sveštenikom, vojnim zvaničnikom ili službenikom Crvenog krsta. Italijanski zakonodavac je predvideo da vojno zaveštanja prestaje da važi istekom roka od tri meseca koji počinje da teče od momenta kada se zaveštalac nađe u mestu u kom može da sačini neki od oblika redovnog zaveštanja (čl. 618 italijanskog Građanskog zakonika). Određen oblik vojnog zaveštanja prisutan je i u engleskom pravu, a mogu ga koristiti lica koja su na vojnoj dužnosti u vazdušnim, kopnenim i morskim snagama (Parry & Clark, 1996, pp. 87-89).

Relevantno je naglasiti da je jak uticaj na zakonodavstva koja predviđaju ovaj oblik zaveštanja imalo francusko pravo u kome je vojno zaveštanje regulisano na osnovama rimskog prava uz značajna poboljšanja. Tako npr. francuski zakonodavac propisuje da se vojno zaveštanje sastavlja u dva primerka. Ako zbog zdravstvenog stanja zaveštaoca to nije moguće, biće sačinjen prepis originalnog primerka zaveštanja (Ilić, 2014, pp. 61–63).

8. Međunarodno zaveštanje

Međunarodno zaveštanje, kao dopunski oblik zaveštanja, u naše pravo uveo je Zakon o ratifikaciji Konvencije o jednoobraznom zakonu o obliku međunarodnog testamenta sa Prilogom koji je usvojila Skupština SFRJ, na sednici Saveznog veća 3. juna 1977. godine i na sednici Veća republika i pokrajina 3. juna 1977. godine (Marković, 1980, p. 107). Međunarodno zaveštanje je pismeni, redovni i javni oblik zaveštanja. Ovlašćena lica za sastavljanje ovog oblika testamenta su sudija opštinskog suda, konzularni predstavnik naše zemlje u inostranstvu i organi koji su ovlašćeni za sastavljanje vanrednih testamenata. U pravu Srbije to su sudija osnovnog suda, javni beležnik, konzularni predstavnik ili diplomatski predstavnik koji obavlja konzularne poslove, vojni starešina određenog ranga kao i zapovednik broda (Ćeranić, 2019, p. 137). Ovaj oblik zaveštanja može biti sačinjen na bilo kom jeziku koji poznaje zaveštalac i mora biti sastavljen u pismenom obliku napisan rukom ili na bilo koji drugi način. Međunarodno zaveštanje je jedini oblik zaveštanja koji mora sadržati datum. Datum sastavljanja ovog zaveštanja jeste datum potpisivanja ovlašćenog lica. Neophodno je da ovlašćeno lice uz zaveštanje priloži i posebnu izjavu kojom potvrđuje da su ispunjeni svi zakonski uslovi za punovažnost zaveštanja. Pomenuta izjava se daje u pismenom obliku na obrascu koji propisuje republičko ministarstvo pravde. U srpskom pravu međunarodno zaveštanje regulisano je odredbama čl. 92–107 ZNRS-a.

Međunarodno zaveštanje prihvatio je velik broj država u svetu. Razlog za to jeste što se otklonila potreba za pronalaženjem merodavnog prava zakona u pogledu oblika zaveštanja, bez obzira čije državljanstvo zaveštalac ima, gde mu je prebivalište, tj. boravište, gde se nalaze njegova imovinska dobra i gde je zaveštanje sastavljeno (Stojanović, 2011, p. 220). Tako je na primer francusko pravo usvojilo oblik međunarodnog zaveštanja ratifikacijom Konvencije o jednoobraznom Zakonu o obliku međunarodnog testamenta 1994. godine. Takođe i Građanskim zakonom Italije kao redovno zaveštanje pravno je normiran i oblik međunarodnog zaveštanja od 1991, kada je ratifikovala pomenutu Konvenciju. Od analiziranih zakonodavstava jedino u pravu Nemačke ne postoji mogućnost sastavljanja međunarodnog zaveštanja (Đurđević, 2011, p. 428).

9. Usmeno zaveštanje

U našem zakonodavstvu zaveštanja se dele na ona koja su sačinjena u pismenom (pisanom) obliku i ona u usmenom obliku (Gavrić, 2015; Vidić-Trninić, 2017). Uređujući usmeno zaveštanje zakoni navode da je jedan od uslova za njegovu punovažnost nemogućnost sačinjavanja pismenog testamenta (Antić, 2013, p. 282). Znači da postoji mogućnost da zaveštajno sposobno lice sačini usmeno zaveštanje, kada se usled izuzetnih prilika u kojima se našlo ne može da ispolji svoju izjavu poslednje volje, u nekom od pisanih oblika zaveštanja. Usmeno zaveštanje prestaje da važi, po proteku roka od trideset dana, od prestanka izuzetnih prilika, u kojima se zaveštalac našao (čl. 110 ZNRS).

Usmeno zaveštanje, kao izuzetni oblik zaveštanja nije pravno regulisan u zakonodavstvima Italije i Francuske, dok je u pravu Engleske ovaj oblik zaveštanja priznat samo određenim kategorijama lica, odnosno vojnicima (Vidić, 2017, p. 1561). S druge strane, u Građanskom zakoniku Nemačke propisana su i zaveštanja u izuzetnim okolnostima koja se sačinjavaju usmenim zaveštanjem. Mogućnost usmenog zaveštanja postoji kada se zaveštalac nalazi u takvim okolnostima da postoji opravdani strah da će isti umreti pre nego što bude u mogućnosti da sačini zaveštanje pred javnim beležnikom. Ovaj oblik zaveštanja se može sačiniti i kada je zaveštaocu u velikoj meri otežano ili onemogućeno da sačini javnobeležnički testament. U navedenim slučajevima usmeno zaveštanje se sačinjava pred dva ili tri zaveštajna svedoka, a ukoliko usled objektivnih okolnosti (neposredne smrtne opasnosti) nije moguće prisustvo predsednika opštine, zaveštanje se može sačiniti pred tri zaveštajna svedoka (čl. 2250 Građanskog zakonika Nemačke).

10. Javnobeležničko zaveštanje

U naslednopravni sistem Srbije nakon uvođenja ustanove javnog beležništva uveden je nov oblik zaveštanja – javnobeležničko zaveštanje. Javnobeležnički oblik zaveštanja u naš pravni sistem je uveden 25. januara 2015. godine donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Zakona o nasleđivanju (*Službeni glasnik RS*, br. 6/2015). U skladu sa odredbom člana 111a „Javnobeležničko zaveštanje sačinjava javni beležnik u obliku javnobeležničkog zapisa“. Teritorijalna nadležnost javnog beležnika za sastavljanje ovog oblika zaveštanja ograničena je na područje prvostepenog suda koji je imenovao beležnika. Za razliku od sudskog zaveštanja koje ostaje deponovano u sudu, javnobeležničko zaveštanje može se svakog trenutka povući bilo od strane zaveštaoca ili od njegovog zakonskog zastupnika. Javnobeležničko zaveštanje predviđaju zakonodavstva većine zemalja. Odredbe o ovom obliku zaveštanja nalaze se u građanskim zakonicima Italije, Nemačke Francuske itd. (Toroman, 1996, p. 189).

Tako npr. Građanski zakonik Italije odredbom čl. 603 predviđa da zaveštaocu koji u redovnim okolnostima izjavljuje svoju volju u javnoj formi zaveštanje sastavi javni beležnik prema rečima zaveštaoca uz prisustvo dva punoletna svedoka. S druge strane, u nemačkom zakonodavstvu propisano je da zaveštalac može da sačini zaveštanje na dva načina. Prvi je da sadržinu svoje poslednje volje izjavi pred javnim beležnikom, a drugi

da javnom beležniku preda otvorenu ili zatvorenu ispravu i da tom prilikom izjavi da ta isprava sadrži njegovu poslednju volju. Pored navedenih oblika dozvoljen je i mešoviti oblik, gde zaveštalcu jedan deo svog raspolaganja sastavlja tako što daje izjavu pred notarom, a drugi deo raspolaganja čini predajom otvorene ili zatvorene isprave. U svakom slučaju kada se neka od ovih radnji preduzme, javni beležnik je dužan da o tome sačini zapisnik prema pravilima Zakona o potvrđivanju isprava (Đurđević, 2011, pp. 427–453).

11. Zaključak

Nakon sveobuhvatne analize nacionalnih zakonodavstava pojedinih evropskih zemalja koja je za predmet istraživanja imala oblike zaveštanja došli smo do zaključka da sva zakonodavstva poznaju i redovne i izuzetne oblike zaveštanja. Ipak, u nacionalnim zakonodavstvima oblici zaveštanja nisu na isti način i u istoj meri zakonski regulisana i zastupljena. Tako npr. svojeručno zaveštanje predstavlja opšteprihvaćeni privatni oblik zaveštanja. Moguće ga je sačiniti u redovnim okolnostima, i to bez ikakvog učešća organa javne vlasti, kao što je u našem pravu a i u pravima Francuske, Nemačke i Italije. S druge strane, pomenuta zakonodavstva (osim našeg) ne poznaju alografski oblik testamenta. Izuzetak predstavlja englesko zakonodavstvo, tj. englesko nasledno pravo u kojem su kombinovani oblici alografskog i olografskog zaveštanja koji su stvorili jedini punovažan oblik redovnog zaveštanja karakterističan za englesko pravo.

U pogledu konkretnih oblika izuzetnih zaveštanja, odnosno zaveštanja koja mogu koristiti samo lica koja se nađu u izuzetnim okolnostima, situacija je različita. Brodsko i vojno zaveštanje poznaju sva analizirana zakonodavstva, uključujući i englesko. S druge strane, usmeno zaveštanje predviđeno je kao jedini oblik zaveštanja u srpskom i nemačkom pravu, dok ga u Engleskoj ima samo određena kategorija lica (vojnici) u izuzetnim okolnostima. Što se tiče konzularnog oblika zaveštanja, ono nije poznato u pravu Francuske i Engleske, ali jeste međunarodno zaveštanje, tako da državljani ovih zemalja mogu izjaviti poslednju volju ovim oblikom zaveštanja. Javnobeležničko zaveštanje predstavlja nov oblik zaveštanja u našem pravu, a prisutan je i u građanskim zakonicima gotovo svih zemalja kontinentalnog prava.

Na osnovu uporedne analize različitih oblika zaveštanja u odabranim zakonodavstvima dolazimo do zaključka da nijedno zakonodavstvo ne sadrži oblik zaveštanja u kojem bi dominantan način sačinjavanja zaveštanja bio elektronski. Stoga možemo reći da informatička revolucija još uvek nije „zagazila“ u oblast zaveštajnog nasleđivanja.

Literatura

- Antić, O. 2013. *Nasledno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta, Centar za informisanje i izdavaštvo.
- Babić, I. 1994. Pismeni testament pred svjedocima. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 80(1), pp. 73-88.
- Babić, I. 1996. Svojeručni testament u francuskom pravu. *Strani pravni život*, 1-3, pp. 199-208.
- Babić, I. 2008. *Nasledno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.

- Ćeranić, D. 2010. Učešće svjedoka u postupku sačinjavanja alografskog testamenta. *Pravni život*, 58(11), pp. 787-807.
- Ćeranić, D. 2019. Međunarodno zavještanje, U: Ristivojević, M. (ur.), *Pravni aspekti migracija u regionu - balkanska ruta: tematski zbornik*. Novi Sad: Pravni fakultet, Centar za izdavačku delatnost, pp. 125-157.
- Đurđević, D. 2009. Sloboda testiranja i formalizam olografskog testamenta. *Pravni život*, 58(11), pp. 845-864.
- Đurđević, D. 2011. Notarski testament u nemačkom pravu U: Vasiljević M. & Čolović, V. (ur.), *Uvod u pravo Nemačke*. Beograd: Institut za uporedno pravo i Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, pp. 427-453.
- Gavrić, I. 2015. Usmeni testament u uporednom i srpskom pravu. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 87(11-12), pp. 571-588. doi: <https://doi.org/10.5937/gakv1512571G>.
- Ilić, V. 2014. Vojno zaveštanje u rimskom, francuskom i srpskom pravu. *Pravo – teorija i praksa*, 31(10-12), pp. 58-69. doi: <https://doi.org/10.5937/ptp1412058I>.
- Kaščelan, B. 2010. Svojeručno zaveštanje u italijanskom pravu. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu*, 1(1), pp. 135-155.
- Lucas, A. 1989. *Code civil 1989-1990*. Paris: Editions Litec.
- Marković, S. 1980. Međunarodni testament. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 20, pp. 107-126.
- Parry, D. H. & Clark, J. B. 1996. *The Law of Succession*. London: Sweet and Maxwell.
- Počuča, M. 2012. *Nasledno pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.
- Stojanović, N. 2007. Oblici zaveštanja u srpskom pravu nekada i sada. U: Mićović, M. (ur.), *Srpsko pravo – nekad i sad*. Kragujevac: Pravni fakultet, Institut za pravne i društvene nauke, pp. 193-211.
- Stojanović, N. 2011. *Nasledno pravo*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta, Centar za publikacije.
- Stojčević, D. 1985. *Rimsko privatno pravo*. Beograd: Savremena administracija.
- Toroman, M. 1996. Oblici testamenta u pravu evropskih zemalja. *Strani pravni život*, 1-3, pp. 185-197.
- Vidić-Trninić, J. 2016. Olografski i alografski testament u srpskom i uporednom pravu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 50(4), pp. 1251-1279. doi: <https://doi.org/10.5937/zrpfns50-12940>.
- Vidić-Trninić, J. 2017. Usmeno zaveštanje u pravu Srbije i ostalim savremenim pravima Evrope. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 56(76), pp. 421-446. doi: <https://doi.org/10.5937/zrpfni1776421V>.
- Vidić, J. Đ. 2017. Vanredni oblici zaveštanja u pravu Srbije i ostalim savremenim pravima Evrope. *Zbornik radova Pravnog fakulteta Novi Sad*, 51(4), pp. 1541-1571. doi: <https://doi.org/10.5937/zrpfns51-16283>.

Pravni izvori

Građanski zakonik Italije. Dostupno na: http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/Codciv.htm, (18. 8. 2019).

Građanski zakonik Nemačke. Dostupno na: <http://www.gesetze-im-internet.de/konsg/>, (18. 8. 2019).

Francuski građanski zakonik. Dostupno na: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070721/>, (18. 8. 2019).

Zakon o nasleđivanju Srbije iz 1974. godine, *Službeni glasnik SRS*, br. 52/1974.

Zakon o nasleđivanju Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 46/1995, 101/2003 – odluka USRS i 6/2015.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o jednoobraznom zakonu o obliku međunarodnog testamenta sa Prilogom, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 3/1977.

Jovana Z. Vasiljković, MA

PhD candidate, University of Business Academy, Faculty of Law of Commerce and Judiciary, Novi Sad, Serbia

Legal secretary of Faculty of Pharmacy, Novi Sad, Serbia

e-mail: vasiljkovicjovana5@gmail.com

Dalibor M. Krstinić, PhD

Assistant Professor, University of Business Academy, Faculty of Law of Commerce and Judiciary, Novi Sad, Serbia

e-mail: krstinicdalibor@yahoo.com

FORMS OF TESTAMENTS IN EUROPEAN LEGISLATURES

Summary

A testament is a unilateral legal act as it is made by a declaration of will of one person and is distinguished from other legal acts by its characteristics. By means of testament the testators may dispose of their rights and create an obligation for themselves and the obligations of the testament do not come into effect until after the death of the testator. A testament can be made in one of the forms prescribed by the law. The primary goal of this paper is to demonstrate and analyse different forms of testaments in the legislature of the Republic of Serbia and the chosen European legislatures of France, Germany, Italy and England. The following methods will be used in the paper: comparative analysis of the forms of testaments in the said legislatures, to be completed by the normative method, while by analysing the content in a systematic way we shall approach the subject matter, and the historical method, which will help us review the origin of certain forms of testaments.

Keywords: forms of testaments, testator, testament, European legislature.

Primljeno: 4. 9. 2020.

Izmenjeno: 15. 9. 2021.

Prihvaćeno: 25. 10. 2021.